

آسیب شناسی فن آوری های نوین ارتباطی در خانواده‌ها

دکتر حبیب صبوری خسروشاهی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق

دکتر اسماعیل کاوسی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

محمدرضا حقیقی

مدرس دانشگاه

پژوهشگر و مشاور عالی ارتباطات

انتشارات مشق شب

سرشناسه : صیوری خسروشاهی، حبیب، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور : آسیب‌شناسی فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در خانواده‌ها/ گردآوری و
تألیف حبیب صیوری خسروشاهی، اسماعیل کاوسی، محمدرضا حقیقی.
مشخصات نشر : تهران: مشق شب، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۱۲۴ ص.
شابک : 978-600-5305-70-8
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع : اینترنت -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع : ماهواره‌ها-- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع : بازی‌های کامپیوتری-- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
شماره نسخه: : کاوسی، اسماعیل، ۱۳۴۲ -
شماره نسخه: : حقیقی، محمدرضا، ۱۳۵۲ -
رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ۲۱۵/ص HMA۵۱
رده بندی دیویی : ۳۰۳/۴۸۲
شماره کتابشناسی ملی : ۲۰۵۲۷۸۲

مؤسسه انتشاراتی مشق شب

ناشر: مؤسسه انتشاراتی مشق شب

نام کتاب: آسیب‌شناسی فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در خانواده‌ها
نویسندگان: دکتر حبیب صیوری خسروشاهی، دکتر اسماعیل کاوسی، محمدرضا حقیقی

نظارت بر امور اجرایی: رضا هوشمند

صفحه‌آرایی و طرح جلد: سارا مقدم

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

چاپ: مشق شب

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۰۵-۷۰-۸

نشانی: تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان قدس، ساختمان آنا تول فرانس (شماره ۳) واحد ۱۱

تلفن تماس: ۱۷ - ۶۶۹۶۲۵۱۶ - ۶۶۴۸۸۸۲۰

www.mashgheshab.com

■ فهرست مطالب

۱۲	ضرورت آسیب شناسی اجتماعی، فن آوری های نوین در خانواده ها
۱۶	آسیب شناسی اینترنت در خانواده ها
۱۷	تاریخچه اینترنت
۱۹	وضعیت اینترنت در جهان
۲۰	وضعیت کاربران اینترنت در ایران
۲۱	اینترنت و تحولات ایجاد شده
۲۲	کاربرد های اینترنت در دنیای نوین
۲۵	تشریح فرآیند تاریخی موضوع در جهان
۳۴	تشریح فرآیند تاریخی موضوع در ایران
۴۵	تعریف آسیبهای اجتماعی
۴۵	آسیب های فردی و روانشناختی اینترنت
۴۵	ایجاد بحران هویت در جوانان
۴۶	فضاهای مجازی
۴۷	اعتیاد مجازی
۴۹	آسیبهای اجتماعی اینترنت
۴۹	اینترنت و تعارض در ارزشها
۵۰	اینترنت و مخاطرات آن برای کودکان و نوجوانان
۵۳	سوء استفاده جنسی
۵۴	آزار مجازی

۵۵	عمومی شدن حریم خصوصی
۵۶	اینترنت و انزوای اجتماعی
۵۷	اینترنت و سلطه فرهنگ
۵۹	جرم کامپیوتری در اینترنت
۶۳	نگاه اندیشمندان به پیامدهای اینترنت
۷۱	آسیب شناسی ماهواره در خانواده ها
۷۲	تاریخچه ماهواره ها
۷۳	انواع ماهواره ها
۷۴	دیدگاه های نظری و انتقادی در زمینه وسایل ارتباط جمعی
۷۵	تحلیل رسانه ها از دیدگاه مکتب فرانکفورت
۷۷	آدورنو و هورکهایمر
۷۸	هربرت مارکوزه
۷۹	یورگن هابرماس
۸۰	برنارد استیگلر
۸۰	نیل پستمن
۸۳	آسیبهای برنامه های ماهواره ای
۸۸	متزلزل ساختن خانواده
۸۹	تنزل جایگاه زنان
۸۹	بی خویش شدن شدگی مخاطبان
۹۰	اختلال تفکر در بین مخاطبان ماهواره ای

۹۱	ماهواره ها و تهدید امنیت ملی یک کشور
۹۲	ماهواره ها و بحران هویت
۹۶	آسیب شناسی بازی های رایانه ای در خانواده ها
۹۷	دسته بندی بازی های رایانه ای
۹۸	مزایای بازی های رایانه ای
۹۹	آسیب های جسمانی بازی های رایانه ای
۱۰۰	آسیب های روانی - تربیتی بازی های رایانه ای
۱۰۰	تقویت حس پر خاشگری
۱۰۰	انزو اطلبی
۱۰۰	تنبل شدن ذهن
۱۰۰	تأثیر منفی در روابط خانوادگی
۱۰۰	تضعیف اخلاقیات
۱۰۱	افت تحصیلی
۱۰۱	از خود بیگانگی
۱۰۱	خلاصه
۱۰۲	رهنمودها
۱۰۳	نتیجه گیری
۱۰۷	سخن آخر، چالش ها و فرصت های فرا روی جامعه
۱۱۰	رهنمودهای کاربردی برای خانواده ها در استفاده از اینترنت
۱۱۸	فهرست منابع

مقدمه ناشر

خانواده بهرآمد زیستن

خانواده از مهم‌ترین ارکان یک نظام اجتماعی است. باروری، پرورش و پیشرفت و رسیدن به آرامش یک نظام اجتماعی در گرو ارتباط صحیح و درست اجزای این نظام با یکدیگر است. در گذشته فرهنگ ارتباط بر بین جوامع، که خانواده از ارکان اصلی آن است، در تمام نقاط دنیا به گونه‌ای بود، که با آن به امور آن بر ما می‌گذرد بسیار متفاوت است.

امروزه با پیشرفت علم و تکنولوژی فن‌آوری‌های نوین ارتباطی، سرعت پیشرفت بشر در برقراری ارتباط، مثال‌زدنی است؛ این نوع موم چه قدر مزایا داشته باشند حتماً صدمه‌هایی به پیکره بشریت وارد خواهد کرد که با داشتن نشانه‌های آسیب‌ها، از بین بردن آن و ساختن فضایی درست و امن برای زندگی متعالی هر انسانی لازم است.

کتاب «آسیب‌شناسی فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در خانواده‌ها» در یک مجلد با مجموع ۱۲۴ صفحه با عنوانی چون (آسیب‌شناسی اینترنت در خانواده، اعتیاد، مزاح عمومی شدن حریم خصوصی، تاریخچه ماهواره، افت تحصیلی، از خود بیگانگی و...) در قالبی تحلیلی و بررسی این موضوع پرداخته است. این کتاب که مجموعه‌ای نفیس به نگارندگی جناب آقای «دکتر حبیب‌الله صمدی خسروشاهی»، جناب آقای «دکتر اسماعیل کاووسی» و دوست گرانمایه و پژوهشگر ارزشمند جناب آقای «محمد رضا حقیقی» است، با تقسیم‌بندی و توضیح و تفسیر گزینش شده‌های این نوع آسیب، مجموعه‌ای کامل است تا بتواند ایرانیان را در بهتر زیستن یاری رساند.

لازم به یادآوری است که کتاب «آسیب‌شناسی فن‌آوری‌های نوین ارتباطی در خانواده‌ها» یکی از ده نسخه کتابی است که در همین زمینه ساخته و پرداخته شده است. دیگر کتاب‌ها با عنوان‌های: «جهانی شدن فرهنگ و ارتباطات»، «جهانی شدن و تحول در آموزش و پرورش»، «فن‌آوری‌های اطلاعات و ارتباطات، آموزش و توسعه فرهنگی»، «بازاریابی الکترونیک»، «نقش تبلیغات تلویزیونی بر رفتار مصرف‌گرایی دختران»، «افکار عمومی» و... که تمام این مجموعه به تألیف پژوهشگرانی که ذکر رسیده است و مطالعه و بررسی آنها خالی از لطف نیست.

مقدمه، ولف

امروزه وسایل ارتباط جمعی در تمامی کشورها نقش حساس و مهمی را در زمینه‌های مختلف از جمله سیاست، اقتصاد، اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کنند. اهمیت رسانه‌های گروهی تا حدی است که دانشمندان در تقسیم‌بندی مراحل تاریخی تمدن بشر، آن را لحاظ کرده‌اند. آلون تافلر تمدن بشری را به سه مرحله تقسیم می‌کند که شامل مرحله کشاورزی، مرحله صنعتی و مرحله فراصنعتی یا عصر ارتباطات و اطلاعات است. در عصر فراصنعتی، قدرت در دست کسانی است که شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی را در اختیار خود دارند. (تافلر، ۱۳۷۷: ۵۷)

مک لوهان دانشمند کانادایی در نظریه دیگری، تاریخ بشر را به سه دوره یعنی عصر فرهنگ شفاهی، عصر تمدن چایی و عصر تمدن الکترونیک تقسیم می‌کند. در عصر الکترونیک، قدرت در دست صاحبان شبکه‌های تلویزیونی و شبکه‌های کامپیوتری و ماهواره‌هاست. (دادگران، ۱۳۷۴: ۲۷) پیشرفت شگرف تکنولوژی ارتباطات در سال‌های اخیر نشان‌دهنده این واقعیت می‌باشد که در حال حاضر بشر مرحله سوم، یعنی عصر الکترونیک را سپری می‌کند. وسایل الکترونیک با انجام وظایف خاص خود اثرات عمیقی بر حیات فردی و اجتماعی انسان‌ها نهاده‌است که مهمترین بعد آن فراهم کردن امکان تماس و مبادله سریع فرهنگ‌ها با یکدیگر می‌باشد. در این فرایند، انواع پیام‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی از طریق امواج، با درهم نوردیدن مرزها، در درون خانه‌های شهروندان به مخاطبان می‌رسد و بخش قابل توجهی از نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی افراد تحت تأثیر این پیام‌ها جهت پیدا می‌کند.

با این ملاحظات، امروزه رسانه‌های گروهی از پدیده‌های مهمی محسوب می‌شوند که با مسائل اجتماعی کشورها در ارتباط می‌باشند. اما نکته قابل توجه دیگر در این زمینه اثرات مثبت و منفی این ابزارهاست که هرگز از جنبه‌های مخرب و سازنده خالی نبوده و همین امر،

شناخت و مطالعه اثرات، پیامدها و دیگر جنبه‌های این پدیده را ضروری ساخته است.

گسترش پرشتاب فناوری به‌ویژه فناوری الکترونیکی به میزان زیادی کیفیت و روند طبیعی زندگی انسان را از حالت عادی و طبیعی خارج کرده است و رفتارهای جدیدی را در عرصه فردی و اجتماعی به وجود آورده است. رفتارهای جدید، در عرصه خانواده نیز گسترش پیدا کرده است. مهمترین مشخصه این رفتار، فردگرایی و کاهش احساس تعلق و پیوند عاطفی در گروه خانواده می باشد. بدین شکل که رسانه‌های جمعی بتدریج جای ارتباط بین فردی از نوع چهره به چهره را گرفته و موجب شده‌اند فضای انفرادی، جای فضای جمعی و عاطفی در خانواده حاکم شود، به طوری که گسترش تکنیکی رسانه‌های شنیداری و رایانه‌ای، ارتباط مستقیمی با فردگرایی و دوری از فضای روانی و عاطفی خانواده را نشان می دهد. به عبارت دیگر، این ابزارها بتدریج فضای روانی و محیطی گفتگو را در یک ارتباط بین فردی، خنثی می کنند و اعضای گروه را به جای همگرایی، به واگرایی سوق میدهند تا جایی که هر عضو خانواده صرفاً در یک فضای فیزیکی مشترک زندگی می کنند، و تعامل کمتری با هم خواهند داشت. در این مسیر، تعامل واقعی فرد به جای آن که با افراد دیگری در محیط انسانی سامان یابد، با رسانه‌های الکترونیکی شکل می گیرد و به دلیل برتری تکنولوژیکی و تجهیزات خیره‌کننده رسانه‌ای، نوعی رعب فرهنگی را در انسان شخصیتی در فرد ایجاد می شود و نتیجه این می‌شود که افراد خانواده به جای گفتگوی صمیمی با یکدیگر که می تواند به تقویت پیوندهای عاطفی و انسجام اعضای خانواده منجر شود، با ابزارهای الکترونیکی ارتباط برقرار می کنند. ارتباطی که فاقد بار عاطفی، احساسی و هیجانی است و به تعبیر فوکویاما به زبان تحدید اخلاق و کیفیت زندگی امروزی، بتدریج شاهد یک فروپاشی بزرگ خواهیم بود. این فروپاشی در زمینه‌های اخلاقی و در نهادها، بیشتر در زمینه خانواده اتفاق خواهد افتاد (گری، ۱۳۸۳).

به طور مثال آسیب‌هایی از قبیل انزواگرایی، تغییر ارزشها، بحران هویت، اعتیاد مجازی در بین جوانان، پورنوگرافی، جرائم رایانه‌ای نمونه‌ای از تأثیرات منفی رسانه اینترنت (صرفنظر از کارکردهای مثبت آن) می‌باشد. امروزه استفاده از این وسایل ارتباط جمعی به ویژه دیسک‌های فشرده (سی دی) و ماهواره و خصوصاً اینترنت در ایران همراه با چالش‌ها و تهدیداتی در حوزه فرهنگ و اجتماع روبرو بوده، تا جاییکه موجب نگرانی‌هایی برای خانواده‌ها و مسئولین شده است. امروزه استفاده از اینترنت در جهان به‌طور عام و ایران به‌طور خاص رشد زیادی داشته است. به عنوان نمونه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۶ میلادی رشد کاربران اینترنت در جهان ۲۰۰/۱٪ و در ایران از سال ۱۳۸۴ تا فروردین ۱۳۸۵ ۵۳٪ رشد داشته است. (شرکت فناوری اطلاعات، خرداد ۱۳۸۵)

این رشد در میان اقشار جوان بیشترین میزان را داشته است و به عنوان یک وسیله ارتباطی بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است. نظر سنجی سازمان ملی جوانان در زمینه استفاده جوانان از اینترنت نشان می‌دهد که بیشترین زمان گذران اوقات فراغت جوانان تهرانی را استفاده از رایانه و اینترنت در منازل و اماکن عمومی به خود اختصاص می‌دهد که ۴۳ درصد آنها در منزل از رایانه استفاده می‌کنند. همچنین در حالیکه ۲۷ درصد جوانان امکان دسترسی به اینترنت را دارند منازل با ۶۹/۲ درصد و کافی نت‌ها با ۱۶ درصد بالاترین مکان‌های بهره برداری از اینترنت و رایانه هستند. (جام جم، کلیک، ۱۳۸۴/۶/۱۳)

به نظر می‌رسد که اینترنت همانند تلگراف، تلفن، رادیو، تلویزیون و... در ابتدای ورود خود به جامعه تا انطباق کامل در زندگی روزمره افراد دارای چالش‌هایی خواهد بود. بنابراین با افزایش کاربرد اینترنت در میان افراد جامعه و روزافزون آن، معضلات تازمائی به نام «آسیب‌ها و انحرافات اینترنت» به وجود آمده است که در بالا نمونه‌هایی از آنها اشاره شد. از اینرو بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از این وسایل ارتباطی به روش اینترنت موضوعی است که در این کتاب به آن پرداخته شده است.

پیشگفتار

شرایط نوین ایجاد شده از دهه هاپسین قرن بیستم منجر به پدید آمدن وضعیت جدیدی شده است، با ابعاد گوناگون و پیامدها، مابین گاه متضاد در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، فروپاشی نظام دوتایی عصر بازیگران جدید بین‌المللی، طرح مسائل و معضلات فراملی و ارائه ایده آل‌ها و اهداف و علایق مشترک در سطح جوامع داخلی و عرصه بین‌المللی، آن هم با بهره برداری از امکانات فنی ارتباط است. محیط جهانی و فضای بین‌المللی را دستخوش تحولات و دگرگونی‌های ساختاری کرده است. «جهانی شدن» به عنوان پارادایم عصر حاضر می‌رود تا کلیه شئون زندگی بشر را دستخوش تغییر و تحول کند. درهم تنیدگی اقتصادهای جهان و تسلط سازمان‌های غیرملی بر آن، شتاب فزاینده تحولات راه را برای فعالیت شبکه‌های فراملی در همه عرصه‌ها هموار کرده است. در عصر حاضر دیگر هویت انسان‌ها، تحت تأثیر جامعه و یک ساختار اجتماعی ثابت قرار ندارد، بلکه دارای یک هویت اجتماعی در عرصه بین‌المللی است. به‌طور خلاصه، بسیاری از نویسندگان ویژگی‌های اصلی عصر جهانی شدن را در ماهی‌های قرن ظهور دهکده الکترونیک جهانی، انقلاب اطلاعات، فشرده‌گی زمان و مکان، گسترش جهانی، کاهی، پایان جغرافیا و عصر سبیرنتیک تلخیص کرده‌اند.

جهانی شدن واقعی است که تأثیرات گسترده‌ای بر همه ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سطح ملی و بین‌المللی دارد. جهانی شدن و جهانی‌سازی پدیده‌ای چند بعدی، فرآیندی و جالب برانگیز است.

انقلاب اطلاع‌رسانی را می‌توان برای بیان فرهنگ‌ها و اندیشه‌ها به کار گرفت. استفاده صحیح و مناسب از این فناوری‌ها سطح گفتگوی تمدن‌ها را در میان ملل مختلف ارتقا می‌بخشد و از میان برداشتن فواصل فیزیکی میان ملل و اقوام مختلف، امکان بیان و شناخت فرهنگ‌ها را هموار ساخته

است. به کارگیری این فناوری‌ها امروزه شیوه‌های سنتی اشاعه اطلاعات فرهنگی را دچار تغییر و تحولات اساسی کرده و دستاوردهای نوینی را برای ارتقای سطح تعاملات فرهنگی در سراسر جهان به ارمغان آورده است.

یکی از ویژگی‌های عصر حاضر رشد و پیشرفت سریع پدیده‌های نوین ارتباطی است. به طوری که جایگاه خود را سریعاً در بین خانواده‌ها پیدا می‌کنند. در این بین، پدیده اینترنت بر خلاف سایر وسایل ارتباط جمعی که مخاطبینی منفعل دارند، دارای جذابیتی به مراتب بیشتر و مخاطبینی پویا و فعال است. اما علیرغم تمامی محاسن و مزایای فن آوری‌های نوین ارتباطی و نقش آن در زندگی اجتماعی افراد، نباید از پیامدهای ناگوار و مخرب آن به ویژه در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی غافل ماند. به سخن دیگر، فن آوری‌های نوین ارتباطی با همه خوبی‌ها و فواید آن، از کاستی‌ها و آسیب‌هایی نیز برخوردار است. به همگان به ویژه دولتمردان، سیاست‌گذاران و اولیا و مربیان باید بدان واقف باشند. البته سخن گفتن از آسیب‌ها، فن آوری‌های نوین ارتباطی به معنای نفی این پدیده و نگاه منفی به آن نیست. بلکه واقعیت این است که فن آوری‌های نوین ارتباطی دارای کارکردهای مثبت و منفی می‌باشد.

آسیب‌شناسی فن آوری‌های نوین ارتباطی به ویژه اینترنت، همچنان که از عنوان آن پیداست، عنوانی کلی و وسیع است، چندان که می‌توان آن را از رویکردها و ابعاد مختلف مورد مطالعه و بررسی قرار داد. برای مثال، در بعد فنی آسیب‌هایی نظیر امنیت شبکه‌ای و نرم‌افزاری در برابر ویروس‌ها و نفوذگرها (هکرها)، برنامه‌نویسی‌های گوناگون و گاهی غیراستاندارد، همچنین در ابعاد مختلف دیگری چون: ابعاد سیاسی و بررسی مسائلی مانند تأثیر اینترنت بر سیاست ملی، دموکراسی و آزادی و در بعد اقتصادی مباحثی از قبیل: اینترنت و بازارهای الکترونیکی و تأثیر آن در جهانی شدن و اقتصاد جهانی و ابعاد گوناگون دیگر را می‌توان مطرح کرد.